

Dr AHMED HADŽIROVIĆ Mr IBRAHIM KARABEGOVIĆ

Odjek ustanka austrijskih radnika u socijalističkoj i komunističkoj štampi Jugoslavije*

Ustanak austrijskih radnika protiv neustavne fašističke vlade u februaru 1934. godine predstavlja, kako kaže jedan austrijski historičar, slavnu stranicu u historiji austrijskog i internacionalnog radničkog pokreta. Ni u jednoj drugoj zemlji srednje Evrope u to vrijeme nije se dogodio ni sličan primjer otpora nastupajućoj fašističkoj opasnosti.¹⁾

Da bi se bolje shvatili februarski događaji u Austriji, potrebno je, bar ukratko, ukazati na neke momente u razvitku austrijske socijaldemokratije od kraja prvog svjetskog rata do 1934. godine. Već u prvim poslijeratnim godinama austrijska socijaldemokratija se ističe kao jedna od vodećih radničkih partija reformističkog smjera u Evropi, ne samo po broju organizovanih radnika već još više po idejnom uticaju njenih vođa — osnivača austromarksizma. Taj uticaj je naročito došao do izražaja prilikom formiranja takozvane Druge i po internacionale u februaru 1921. godine.²⁾ Na svim parlamentarnim izborima, održanim u ovom vremenskom periodu, austrijska socijaldemokratija je dobijala oko dvije petine ukupnog broja glasova. Tako je na izborima od 21. oktobra

^{*)} U nešto drugačijem obliku i sa bibliografskim prilogom ovaj rad je saopšten na Desetoj internacionalnoj konferenciji historičara radničkog pokreta septembra 1974. godine u Lincu.

¹⁾ Rudolf Neck, Der Februar 1934. in Österreich. rukopis referata podnesenog na Desetoj internacionalnoj konferenciji historičara radničkog pokreta u Lincu septembra 1974. godine.

²⁾ U maju 1923. godine Socijaldemokratska partija Austrije je zajedno sa drugim socijalističkim partijama Druge i po internacionale ušla u novoosnovanu Socijalističku radničku internacionalu.

1923. godine dobila 1,311.870 glasova i 68 mandata od ukupno 165, koliko ih je tada bilo izabrano. Istoga dana održani su okružni i municipalni izbori u Beču. Od 120 mandata socijaldemokrati su u Beču dobili 78 i tako su zadržali bečku opštinu u svojim rukama.³⁾ Prema rezultatima posljednjih parlamentarnih izbora, pred zavođenje Dolfusove diktature, socijaldemokratija je zastupala 90 procenata radništva, dvije trećine stanovništva Beča, pretežnu većinu gradskog i industrijskog stanovništva Austrije, odnosno 41 procenat cjelokupnog austrijskog stanovništva. Sama stranka je brojala oko 600.000 članova, a dobila je oko milion i po glasova. Posebno zapažene rezultate postigla je stranka u borbi za ekonomsko-socijalne interese radničke klase.

I pored ovako snažnog uticaja socijaldemokrata, u Austriji je od 1920. godine na vlasti koalicija triju buržoaskih partija (hrišćanski socijalisti, velikonjemačka stranka i savez zemljoradnika). Ali, one su mogle biti na vlasti samo dotle dok su bile jedinstvene, jer u protivnom ne bi imale većinu nad socijaldemokratima u parlamentu. Ovakav odnos snaga poremećen je jačanjem nacionalsocijalista u Njemačkoj naročito od 1930. godine, i, s tim u vezi, istupanjem iz vladajuće koalicije velikonjemačke stranke. Tadašnji savezni kancelar Engelbert Dolfus riješio je ovu krizu na taj način što je u koaliciju uveo Hajmver.⁴⁾

Osim Hajmvera, koji je nastao pod uticajem italijanskog fašizma, u Austriji je postojao, po ugledu na Njemačku, nacionalsocijalistički pokret. Obje navedene fašističke organizacije bile su jedinstvene u borbi protiv radničkog pokreta. I pored očigledne opasnosti koja je prijetila naprednim snagama od fašizma, vođstvo austrijske socijaldemokratije malo je pažnje posvetilo naoružanju radnika organizovanim u republikanskom Šucbundu. Austrijski socijaldemokrati su imali suviše povjerenja u parlamentarizam i buržoasku demokratiju, što je naročito došlo do izražaja u njihovom programu usvojenom na Kongresu stranke u Lincu 1926. godine.

Dva dana nakon pobjede nacionalsocijalista u Njemačkoj, 7. marta 1933. godine državnim udarom Engelberta Dolfusa ukinute su demokratske i parlamentarne ustanove u Austriji. Diktatura se najžešće okomila na radničku klasu. Ukinuti su mnogi kolektivni ugovori, osjetno su smanjene nadnice, smanjena je pomoć nezaposlenim itd. Dolfusov ministar unutrašnjih poslova Faj iskoristio je svoj položaj da bi oduzeo oružje od republikanskog Šucbunda i što bolje naoružao fašistički Hajmver, čiji je on bio vođa. Oslonjeni na oružane snage i ohrabreni Hitlerovim uspjesima u susjednoj Njemačkoj, austrijski nacisti su preduzeli odlučan napad na austrijsku socijaldemokratiju, zahtijevajući rasturanje socijal-

³⁾ Toma Milenković, Socijalistička partija Jugoslavije (1921—1929), rukopis doktorske disertacije odbranjene u Prištini 1972. godine, str. 227.

⁴⁾ Hajmver je bio fašistička poluvajna organizacija formirana po ugledu na slične organizacije u Italiji. Na izborima 1930. godine dobio je 8 mjesta u parlamentu. Na čelu mu je bio Faj, koji je sporazumom sa Dolfusom dobio mjesto potkancelora i portfelj ministra bezbjednosti. Stupanjem u koaliciju, Hajmver je postao državna institucija, plaćen od države kao pomoćna žandarmerija. — Oto Bauer, Ustanak austrijskih radnika, Izdanie centralnog odbora za pomoć austrijskim emigrantima u Jugoslaviji, 1934, str. 8—10.

demokratskih opštinskih uprava, potpunu zabranu njenog djelovanja i razoružavanje Šucbunda. Ovom ultimativnom zahtjevu vođa Hajmvera prvi su pružili otpor radnici u Lincu i Štajeru 12. februara 1934. godine.⁵⁾

Ustanak austrijskih radnika koji je počeo hrabrim otporom nacizmu u Lincu, a zatim se proširio na Beč i druge austrijske gradove, imao je velikog odjeka u susjednoj Jugoslaviji. Ne ulazeći u opisivanje uzroka, toka i posljedica februarских događaja u Austriji, namjera nam je da na osnovu pisanja nekih socijalističkih i komunističkih listova i časopisa prikažemo kako je jugoslovenska radnička klasa reagovala na ove događaje. Vijesti o događajima u Austriji objavljene su u mnogim lokalnim radničkim listovima, pa i u građanskoj štampi. Mi smo se, međutim, ograničili na pisanje centralnog organa Socijalističke partije Jugoslavije koja je po ideološkim i političkim shvatanjima bila najbliža austrijskim socijalistima — beogradskih Radničkih novina, Proletera, organa Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije i jugoslovenskog socijalističkog časopisa Snaga koji je izlazio u Sarajevu. Samo u navedena tri glasila objavljeno je od februara do avgusta 1934. godine preko šezdeset napisa i vijesti o ustanku i progona austrijskih radnika.

S obzirom na pripadnost istoj internacionali i ranije veoma raširenim vezama jugoslovenskih i austrijskih socijaldemokrata, razumljivo je da je ovakvih napisa bilo najviše u socijalističkoj štampi. »Radničke novine« su već 16. sebruara 1934. godine, u prvom broju koji je izašao nakon izbijanja ustanka u Austriji, donijele dva opširna izvještaja pod naslovima: Građanski rat u Austriji i Austrija u plamenu.⁶⁾ U oba ova izvještaja opisuju se događaji koji su prethodili ustanku, opisano je izbijanje ustanka, borbe u Lincu i Beču i drugim austrijskim gradovima, generalni štrajk, raspuštanje partije i sindikata itd. Na kraju se u zaključku kaže: »Od ishoda građanskog rata u Austriji zavisi opstanak budućeg mira u središtu i na jugu Evrope i budućnost i opstanak radničkog pokreta i socijalizma u njima. Toga radi, svesni značaja svoje dužnosti i uloge, bore se ovako nadčovečanski i herojski naši drugovi austrijski radnici.« Kako vidimo, jugoslovenski socijalisti su već tada osjetili veliku opasnost od nacizma, koji je nekoliko godina kasnije zaista doveo čovječanstvo na ivicu katastrofe. Drugo je pitanje što oni nisu pokazali ni dovoljno sposobnosti ni spremnosti da se sa ostalim progresivnim i revolucionarnim snagama suprostave toj opasnosti.

Socijalistički časopis Snaga je još u oktobarskom broju iz 1933. godine, u članku pod naslovom Na putu ka otvorenoj diktatura u Austriji, upozorio na opasnost koja prijeti Austriji i njenoj radničkoj klasi od nacizma. Ukazavši na pokušaje ograničavanja demokratske i parlamentarne uprave u zemlji i na mogućnosti zabrane socijalističke partije i sindikata, u članku se nagovještava otpor ovakvim mjerama i ističe spremnost radnika da brane stečena prava. Zatim se nastavlja: »Fašistička reakcija u Austriji, duhovno potkrepljena događajima u Njemač-

⁵⁾ Vidi opširnije: Oto Bauer, Ustanak austrijskih radnika, Julius Braunthal, Geschichte der Internationale, Band 2, Hannover 1963, str. 421—434 i Toma Milenković, Socijalistička partija Jugoslavije 1921—1929, str. 227—229.

⁶⁾ U to vrijeme Radničke novine su izložile jednom nedeljno.

koj, čini pokušaje da razori snagu i uticaj socijalista. Sva svoja reakcionarna dela pokriva plaštom odbrane od hitlerovaca. Neraspoloženje svetsko, naročito vlada velikih sila, protiv Hitlera u Njemačkoj, austrijska reakcija iskorišćuje za suzbijanje i razbijanje snage socijalističkog pokreta. Austrijske habzburške mračne sile ponova hoće da izbiju na površinu i zarobe slobodu naroda. Ovoga puta mogu da izazovu još jedan, ali i posljednji udarac od žuljevitih ruku austrijskih socijalista.«⁷⁾

Snaga je istovremeno sa Radničkim novinama u februarskom broju 1934. godine objavila članak pod naslovom Opomena, u kome iznosi prva reagovanja jugoslovenskih socijalista na događaje u Austriji. Veličajući otpor austrijskih radnika, bosanskohercegovački socijalisti upozoravaju na nesagledive posljedice za međunarodni radnički pokret. Bez obzira na to što je ustanak bio savladan, u Snazi se naglašava da »... herojski otpor austrijskih socijaldemokrata ostaje događaj koji obilježava epohu.«⁸⁾

Osim moralne podrške u štampi, jugoslovenski socijalisti su organizovali i druge akcije solidarnosti sa austrijskim drugovima. Tako je polovinom februara 1934. godine formiran Centralni odbor za pomoć austrijskim emigrantima u koji su ušli sljedeći istaknuti funkcioneri: dr Dragiša Đurić (predsjednik), dr Leon Štajnić (sekretar), Dušan Stojiljković (blagajnik), dr Živko Topalović, Bogdan Krekić, Luka Pavićević, Milorad Belić, Milica Đurić-Topalović, Negoslav Ilić (Beograd), Bogoljub Čurić (Split), Jovo Jakšić (Sarajevo), Vladimir Pfajfer i Bogosav Jošt (Zagreb), Josip Petejan i Viktor Eržen (Maribor), Alojz Sedej (Ljubljana), Jakob Klenovšek (Trbovlje), Johan Baher (Bačko Novo Selo), Arpad Verteš (Novi Sad) i Mirko Petrincec (Osijek).⁹⁾ U Zagrebu, Ljubljani, Mariboru, Sarajevu i Splitu formirani su oblasni odbori za pomoć austrijskim emigrantima. Zadatak ovih odbora bio je prihvatanje i smještaj izbjeglica iz Austrije i prikupljanje novčane pomoći za njihovo izdržavanje. U akciju prikupljanja i pružanja pomoći izbjeglicama iz Austrije uključio se i tek osnovani Akcioni odbor za obnovu Socijalističke partije Jugoslavije. U letku ovog Akcionog odbora poziva se radništvo Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije (URSSJ) i Hrvatskog radničkog saveza (HRS) da sakuplja priloge i tako izrazi svoju solidarnost sa radničkom klasom Austrije.¹⁰⁾

Centralni odbor za pomoć austrijskim emigrantima preveo je na srpskohrvatski jezik brošuru Ota Bauera Ustanak austrijskih radnika i objavio je ubrzo poslije njenog publikovanja u Bratislavi, što je svakako još jedan dokaz velikog interesovanja jugoslovenskih socijalista za događaje u Austriji.

Hrabri otpor žena-socijalistkinja posebno je naišao na izraze divljenja i osjećanja solidarnosti socijalistkinja Jugoslavije, koje je izraženo ovim riječima: »Nova inkvizicija nasrnula je na najkulturniji od svih po-

⁷⁾ Snaga, Sarajevo, br. 10, oktobar 1933. godine.

⁸⁾ Snaga, Sarajevo, br. 2. februar 1934. g.

⁹⁾ Radničke novine, Beograd, br. 8. od 23. II 1934. g.

¹⁰⁾ Arhiv Bosne i Hercegovine Sarajevo, Kraljevska banska uprava, Povjerljivo, Državna zaštita, br. 446/1934.

kreta, što ih istorija pamti, na socijalistički radnički pokret... U Beču ima 90.000 žena socijalista, u Beču su sve one hrabro dale otpora onima koji su ih u ime Hrista i svoje civilizacije napali... Tim ženama, pravim herojima rada i borbe, upućujemo mi jugoslovenske žene socijalisti, svoje sestrinsko poštovanje, visoko priznanje i toplo drugarsko saučešće... Njihov je poraz najveća pobjeda moralna, što ju je svijet ikada vidio.«¹¹⁾ Ovakva i slična preuveličavanja borbe austrijskih radnika su uglavnom odraz trenutnog oduševljenja pojedinih autora članaka u jugoslovenskoj socijalističkoj štampi.

Jedan od oblika solidarnosti jugoslovenskih socijalista sa borbom austrijskog proletarijata bila su i predavanja na kojima su istaknute ličnosti socijalističkog pokreta upoznavale radništvo Jugoslavije sa događajima u Austriji. Tako su u predavanju koje je održano u Beogradu 18. februara 1934. godine događaji u Austriji okarakterisani kao »fašistički puč upravljen na rušenje demokratije, republikanskog ustava, republikanske slobode i socijalnih prava radnika.« Govoreći o međunarodnom značaju austrijske teritorije i suprotnostima velikih sila u ovom dijelu Evrope, karakteru i snazi austrijske socijalne demokratije, predavanje je zaključeno riječima: »I ako nasilje danas triumfuje nad socijalizmom i radničkom klasom u Austriji njegov trijumf neće nikad moći zbrisati velike tekovine u dušama petnaest generacija kojima se u srce ulegla ljubav prema socijalnoj demokratiji. Na životnoj praksi u Beču oprobana je ogromna tvoračka snaga socijalizma. Tu kulturu socijalizma su radnici toplo prigrllili i za nju krv prolili. Njoj bezuslovno pripada budućnost.«¹²⁾

Manifestaciji solidarnosti sa borbom austrijskog proletarijata, koja je održana u Radničkom domu u Sarajevu 28. februara 1934. godine, prisustvovalo je preko 1.000 posjetilaca. Prisutnima je o događajima u Austriji govorio istaknuti bosanskohercegovački socijalista Sreten Jakšić. On je istakao da je osnovna pouka za jugoslovensku radničku klasu iz ovih događaja potreba jedinstva radničke klase, bez kojeg je nemoguć otpor fašističkoj reakciji.¹³⁾ Iako to u svom govoru iz određenih razloga nije direktno naglasio, iz konteksta govora se vidi da je on imao u vidu i opasnost od fašističke reakcije u Jugoslaviji.

Među raznovrsnim člancima koji jugoslovensko radništvo i cjelokupnu javnost obavještavaju o događajima u Austriji, ima i više napisa koji govore o solidarnosti međunarodnog proletarijata sa austrijskim drugovima. Među takvim vijestima mogu se naći i vijesti o izrazima divljenja i poštovanja Izvršnog odbora čehoslovačke opštine legionara hrabrim austrijskim radnicima, koji su protivu neobične premoći vodili požrtvovanu borbu za demokratiju i slobodu. Zatim se može pročitati šta je preuzela sindikalna internacionala za zaštitu slobode austrijske radničke klase. Vijesti o solidarnosti i novčanim sredstvima prikupljenim

¹¹⁾ Radničke novine, Beograd, br. 8 od 23. II 1934. (Čast austrijskim radnicima).

¹²⁾ Radničke novine, Bgd., br. 9 od 2. III 1934. (Naš pozdrav austrijskim drugovima).

¹³⁾ Snaga, Sarajevo, br. 3. od marta 1934. g.

u Engleskoj i Belgiji također nisu rijetke, kao ni one koje govore o prihvatanju izbjeglica u Čehoslovačkoj, otpremanju veće grupe emigranta u SSSR, izdavanju Arbeiter Zeitung-a u inostranstvu itd.¹⁴⁾

Mnogobrojni napisi u Radničkim novinama govore o žrtvama ustanka, hapšenjima, progonima, suđenjima, koncentracionim logorima. U njima se iznose mnogi detalji i podaci sa procesa, opisi mučenja, navode imena osuđenih i pobijenih, itd.

Pobjeda reakcionih snaga u Austriji i poraz austrijskog proletarijata ostavila je dubok utisak kod bosanskohercegovačkih socijalista. U njihovim napisima u Snazi i predavanjima osjeća se tuga i žaljenje zbog poraza jednog pokreta na kojeg su se oni godinama ugledali i oslanjali. U tom pogledu se naročito ističe članak dr Mojsija Zona Pobjeda austrijske kontrarevolucije. Upoznavši čitaocce sa istorijskim razvojem borbe austrijskog proletarijata od kraja prvog svjetskog rata pa do februarskih dana 1934. godine, autor u ovom članku, između ostalog, kaže: »Pobijedena je najkonstruktivnija partija u posljeratnoj Evropi, najidealnija falanga u cijeloj internacionali razbijena je. Crveno osrto u srednjoj Evropi potonulo je u moru kontrarevolucije. Kažnjeni su austromarksisti za izgradnju stotina hiljada higijenskih stanova, bezbrojnih bolnica, oporavišta, zabavišta, dječijih obdaništa, za smanjenje smrtnosti od tuberkuloze i povećanje čovječijeg vijeka, za najsavršenije narodno školstvo, za ogromno podizanje kulturnog nivoa austrijskih narodnih masa... Februarski dani na barikadama samo su baklje, tragični spomenici i simboli tihog herojstva austrijskog proletarijata. Austrijska buržoazija odlučila je bitku u svoju korist. Austrijski proletarijat treba da plati račun krize svoje zemlje, a gladni fašizam oko Austrije vrebava nemilosrdno na svoj plijen.«¹⁵⁾

I pored poraza austrijske socijaldemokratije, sarajevski časopis Snaga izražava vjeru u nepobjedivost socijalizma, a ta vjera se, pored ostalog, zasniva i na pokazanom herojstvu austrijskog proletarijata. Ukazujući na primjere herojstva ing. Weissel-a i radnika Minichreiter-a, Wallischa, Svobode, Ahrer-a, Hoisa, Rauchenberger-a i sekretara Radničke komore Stanek-a, u Snazi se ističe da »... istorija takvog junaštva nije upamtila. Naši drugovi su umrli. Oni će vječno živjeti i učiti pokoljenja koliko je lijep i neodoljiv svijet za koji su oni sa pjesmom na usnama položili svoje glave.«¹⁶⁾

Iskustva iz borbe austrijskog proletarijata, a naročito brošura Ota Bauera, bili su povod da se u jugoslovenskoj socijalističkoj štampi organizuje diskusija o ovim događajima. Radničke novine su objavile seriju članaka iz ove diskusije pod zajedničkim naslovom Socijalna demokratija protiv fašizma. Diskusija je otpočela u broju 16 od 20. aprila 1934. godine. Kao osnov za ovu diskusiju poslužili su izvodi iz brošure Ota Bauera Ustanak austrijskih radnika i brošure Emila Francela Građanski rat u Austriji. Osim toga, kao prilog diskusiji objavljen je i članak

¹⁴⁾ Radničke novine, Beograd, brojevi 10, 11, 16 i 18/1934. g.

¹⁵⁾ Snaga, Sarajevo, br. 3. od marta 1934. g.

¹⁶⁾ Isto, br. 4 od aprila 1934. g. (Socijalizam je nepobjediv).

iz Vorwärts-a Komunistička internacionala, Beč i Berlin. Diskusija o događajima u Austriji proširena je i na sarajevski socijalistički časopis Snaga, u kojem je također objavljeno nekoliko članaka o ovom pitanju.

Događaji u Austriji ponovo su pokrenuli međusobne rasprave i optuživanja između socijalista i komunista. U ovim raspravama najaktuelnije pitanje bilo je pitanje svrsishodnosti pružanja oružanog otpora i taktike borbe. Ovu diskusiju je karakterisao antifašistički stav socijalista, isticanje prednosti demokratije nad fašizmom i drugim totalitarnim režimima. U tom pogledu se ističu članci Bogdana Krekića Fašizam ili demokratija i dr Živka Topalovića Jedno skupo plaćeno iskustvo.¹⁷⁾

Organ Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije Proleter reagovao je na događaje u Austriji u članku Februarski ustanak austrijskog radništva ovim riječima: »Oružani ustanak austrijskog radništva u februaru 1934. godine spada u prve avangardne borbe neposredno predstojećeg drugog kola revolucija i ratova... Austrijski radnici sa puškama u ruci dokazali su lažnost sviju socijaldemokratskih teorija, da pod uslovima krize i porasta fašizma uspješne borbe uopće nisu moguće. Porast fašizma dovodi do porasta otpora i borbenosti radništva. Uzrok poraza oružanom ustanku austrijskih radnika nije tobožnja nedovoljna borbenost proletarijata, — austrijski radnici dali su dokaze svoje borbenosti koji su rijetki u istoriji klasne borbe — nego oportunistička politika i izdajničko vodstvo austrijskih radnika.

Fašizmu treba suprotstavljati ne borbu za očuvanje buržoaske demokratije, koju je i sama buržoazija napustila, nego borbu za proletersku demokratiju, to jest za sovjetsku vlast. Nema puta natrag od fašizma ka građanskoj demokratiji. Izlaz za radništvo leži u putu naprijed, u rušenju diktature buržoazije, u uspostavljanju vlasti radnika i seljaka.«¹⁸⁾

Nije teško uočiti da se stav organa Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije zasniva na stavovima Komunističke internacionala, koja je na svom XIII plenumu koncem 1933. godine došla do zaključka da se svijet nalazi pred neposrednim prelazom iz svjetske ekonomske u svjetsku revolucionarnu krizu. Ustanak austrijskih radnika, generalni štrajk francuskih radnika, generalni štrajk i borbe španskih radnika su prema ovim predviđanjima »prvi znaci novih odlučnih borbi između fašizma i komunizma«.¹⁹⁾ Pod uticajem Kominterne Proleter optužuje socijaldemokrate za neuspjeh ustanka i slabljenje pozicija proletarijata. U njemu se može naći i mišljenje da je socijaldemokratija svojim neodlučnim držanjem pomogla jačanju pozicija fašizma.

Nasuprot navedenim stavovima Kominterne, odnosno jugoslovenskih komunista, za koje se može konstatovati da su bili objektivni i da su se mogli odnositi na mnoge zemlje i većinu radničkih partija, socijalisti, među kojima se posebno isticao Živko Topalović, neargumentovano su optuživali komuniste za saradnju sa fašistima i proglašavali ili za glavne krivce neuspjeha ustanka austrijskih radnika.

¹⁷⁾ Isto, brojevi 2 i 8/1934. g.

¹⁸⁾ Proleter, br. 2—3, april-maj 1934. g.

¹⁹⁾ Proleter, br. 2—3/1934. g.